Ключевые слова: *вещные права, самозащита, самосохранение, самозащита вещных прав, признаки самозащиты, формы осуществления защиты гражданских прав.*

SELF-DEFENSE AS A LEGAL MEANS OF ENFORCEMENT

Yarotskiy V. L.

The article investigates the self-defense rights as a legal means of protecting civil rights and legitimate interests of civil relations. The main issues addressed in that study is to elucidate the features of self-defense rights, the specific use of specific tools and methods to protect the rights of legal forms, study the conditions of legitimacy and legality of the use of such funds. The paper studies the legal forms of protection of nature, the procedure for the use of certain means of self-defense.

Key words: *property rights, self-defense, self-preservation, self-protection of the rights of self-protection features, embodiments of the protection of civil rights.*

УДК 342.1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Д. Д. Задихайло*, кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України*

Розглянуто деякі теоретичні аспекти конституційно-правового забезпечення діяльності держави в економічній сфері. Такими аспектами є проблема чіткого визначення та правового закріплення функцій держави в економічній сфері та їх розподілу між органами публічної влади, а також проблема визначення економічної системи як об'єкта конституційно-правового регулювання функціонального впливу держави.

Ключові слова: *конституційно-правове регулювання, компетенція органів держави, функції органів держави, економічна система.*

Постановка проблеми. Конституційно-правовий аналіз процесів функціонування системи державної влади передбачає звернення як до об'єктів державного регулювання, так і до тих суб'єктів, на яких покладено обов'язок

© Задихайло Д. Д., 2014

його здійснення, слушно зазначає В. Скрипнюк. Звичайно, діяльність кожної з гілок державної влади має свою специфіку, тому, висвітлюючи суб'єктну сторону цих процесів, ми мусимо звертатися вже не стільки до поняття державної влади взагалі, скільки до дослідження кожної окремої з її гілок чи її окремих функцій [1, с. 358]. У цьому сенсі особливого значення набуває коректність використання низки ключових понять – правових інструментів, у першу чергу таких, як «компетенція» органу публічної влади та її складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Простий перегляд норм Основного Закону, якими врегламентовано компетенцію Кабінету Міністрів України, як й інших органів державної влади, дозволяє встановити відсутність у законодавця в цьому питанні єдиного, методологічно стандартизованого підходу. Стосовно Уряду України слід зазначити, що конституційно-правове забезпечення його діяльності здійснене, зокрема, шляхом визначення переліку його функцій. (Слід, однак, звернути увагу на те, що редакція ст. 116 Конституції України внаслідок конституційної реформи 2004 р. визначала «повноваження» Кабінету Міністрів України, а після її скасування було відновлено «функціональний» підхід.) У той же час відповідно до змісту ст. 117 Основного Закону Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження. Таким чином, Конституція оперує поняттям «компетенція» та визначає коло «функцій», які покладено на Уряд України.

Що стосується окреслення елементів компетенції Верховної Ради України та Президента України, то Основний Закон оперує виключно поняттям «повноваження», яке використовується шляхом або викладення їх прямого переліку, або шляхом посилання на «повноваження» як такі, застосовуючи це поняття як засіб конституційної техніки (див. зміст статей 85, 89, 90, 106 Конституції України). Регламентацію діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим згідно із ст. 136 Основного Закону також здійснено шляхом посилання на ухвалення ним рішень у межах своїх «повноважень».

Разом із тим стосовно Ради національної безпеки і оборони України у ст. 107 Основного Закону встановлено, що її компетенція та функції визначаються законом. Необхідно підкреслити, що «компетенція» та «функції» у цій нормі вживаються окремо, як різнопорядкові поняття.

Можна вказати і на ст. 131 Конституції України, в якій зазначено: «В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить…», тобто в цьому разі законодавець синонімічно до компетенції використовує поняття «відання». Стосовно здійснення правосуддя судами у ст. 124 Основного Закону використано поняття «юрисдикція», як і в ст. 147, яка визначає Конституційний Суд України єдиним органом конституційної юрисдикції.

Таким чином, для визначення компетенції і тим паче правового статусу органів державної влади Конституція України фактично в синонімічному

порядку використовує широке коло правових засобів, які взяті окремо, не утворюють необхідного і достатнього складу сутнісних ознак для ефективного конституційно-правового забезпечення діяльності названих органів. Проте і в науковій конституційно-правовій та адміністративно-правовій літературі до узгодженості поглядів на питання співвідношення понять «компетенція», «предмет відання», «функції», «завдання», «повноваження», «гарантії» тощо також ще дуже далеко.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування підходів до розв'язання проблем чіткого визначення та правового закріплення функцій держави в економічній сфері та їх розподілу між органами публічної влади, встановлення економічної системи як об'єкта конституційно-правового регулювання функціонального впливу держави.

Виклад основного матеріалу. О. Совгиря, яка досліджувала питання конституційно-правового статусу органів держави, вважає, що до його структури слід віднести: правосуб'єктність; права і обов'язки; гарантії діяльності; конституційно-процесуальні форми діяльності; законні інтереси [2]. У той же час треба визнати, що основне змістовне наповнення поняття «правовий статус» утворює саме компетенція відповідного органу держави. У свою чергу, зміст поняття «компетенція» також був і залишається доволі дискусійним питанням як у конституційно-правовій, так і в адміністративно-правовій літературі. Так, одні дослідники вважають, що зміст компетенції складається із функцій, цілей та завдань [3]; інші – відносять до складу компетенції предмет відання, юридичне закріплення, призначення, завдання та функції відповідного органу держави [4]. У конституційно-правовій літературі також висловлена думка, за якою компетенцію складає предмет відання, що визначає сферу суспільних відносин, де власне і реалізуються закріплені за певним органом держави його повноваження [5].

О. Совгиря визначає компетенцію Уряду як базовий елемент його правового статусу, що включає такі законодавчо встановлені елементи, як предмет відання, завдання, функції та повноваження. Саме компетенція, на думку авторки, дає можливість визначити його місце в системі органів публічної влади, характер взаємозв'язків із ним (як по «горизонталі», так і по «вертикалі»), порядок вирішення установчих і кадрових питань, особливості юридичної відповідальності [6].

Разом із тим Концепція адміністративної реформи в Україні, затверджена Указом Президента України від 22 липня 1998 р. за № 810/98, визначає компетенцію державного органу через фіксацію певного обсягу повноважень, закріпленого за кожним органом виконавчої влади відповідно до покладених на нього завдань та функцій [7].

Наведено лише незначну кількість фахових позицій, але й це репрезентує відсутність узгодженого підходу до визначення і співвідношення зазначених понять. За цих умов доцільно сформувати правову позицію, що інструментально має сприяти послідовності та визначеності в підходах до вирішення наукових завдань цього дослідження. Отже, вважаємо поняття «конституційно-правовий статус органу держави» за обсягом таким, що, крім його компетенції, включає визначення місця цього органу в системі органів публічної влади з позицій як поділу державної влади, так і взаємодії між ними. До обсягу поняття «конституційно-правовий статус» слід віднести й порядок формування відповідного органу публічної влади, визначення його внутрішньої структури, а також підстав і порядку юридичної відповідальності.

У свою чергу, компетенція органу державної влади, як уявляється, має включати виклад таких обов'язкових складових:

– предмета відання;

– функцій;

– завдань та інших підстав здійснення повноважень;

– кола повноважень;

– процесуальної форми здійснення повноважень.

До факультативних складових, на наш погляд, можна віднести такі правові засоби, як законні інтереси та гарантії.

Важливо зазначити, що функції органу держави, як уявляється, посідають центральне місце для формування змісту компетенції. Адже саме функції відповідного органу державної влади, з одного боку, через визначення основних напрямів його діяльності, що мають передбачати досягнення необхідних суспільно значущих результатів, фактично розкривають динамічний аспект предмета відання. З другого боку, досконаліть у визначенні функцій як сутнісного елементу, компетенції дає можливість уточнити її прикладний аспект шляхом формування на їх основі кола завдань як категорій операційного порядку. У свою чергу, це виступає потрібною базою для визначення кола необхідних і достатніх для реалізації відповідних повноважень та процесуальних форм їх здійснення.

Таким чином, функції, їх повне і точне викладення є обов'язковою складовою законодавчої фіксації змісту компетенції органів держави. Інша справа, що викладення в законі тільки кола функцій не може вважатися достатнім для законодавчого забезпечення ефективної та безконфліктної діяльності державних органів. Як уявляється, це справедливо не тільки для адміністративного законодавства, а й для рівня конституційної регламентації.

Розширення функцій і відповідного кола повноважень органів державної влади є безперечним трендом у розвитку їх законодавчого, і зокрема конституційно-правового, забезпечення. Разом із тим об'єктивним процесом, що має

у своїй основі загострення основних соціальних, економічних, екологічних, демографічних та інших проблем людства, яке переживає етап глобалізації суспільного життя, є низка патологічних перетворень у державі під відомими діагнозами бюрократизації, корупції і навіть криміналізації окремих державних органів.

З'ясовуючи перелік економічних функцій України, слід констатувати, що за роки її незалежності трансформаційні завдання не виконані в повному обсязі, й досі залишаючись завданнями, вирішення яких не можна уникнути і які потребують урахування при визначенні конфігурацій сучасних економічних функцій держави Україна.

У той же час чітке визначення економічних функцій сучасної Української держави є принциповим для формування необхідної структури органів державної виконавчої влади, і зокрема порядку взаємодії між ними. Це важливо для вирішення питань оптимізації системи, кількості і компетенції органів держави, а в цілому – для структурування всієї систематики правового забезпечення впливу держави на економічні відносини.

Разом із тим проблематика визначення економічних функцій держави ускладнюється і через те, що Конституція України не містить окремого розділу, присвяченого системному конституційно-правовому регулюванню економічних відносин, який мав би визначити роль та місце держави у функціонуванні економічної системи. Зміст статей, зокрема 13–15, 17, 41, 42, 116, Конституції України дозволяє скласти лише фрагментарне уявлення про економічну систему як об'єкт конституційно-правового регулювання. Структура, функціональні зв'язки та динамічні властивості економічної системи суспільства не одержали в тексті чинної Конституції України системного викладення, що не дозволяє зробити висновок про повний та цілісний характер конституційно-правового забезпечення відповідних відносин.

Названа проблематика вимагає також проведення сучасних наукових досліджень, спрямованих на з'ясування змістовних ознак «економічної системи» як ключового об'єкта конституційно-правового регулювання. Уявляється, що економічна система як об'єкт конституційно-правового регулювання становить складний комплекс економічних відносин у сферах виробництва, обміну, розподілу та споживання, що реалізуються на підставі та внаслідок здійснення господарської діяльності на умовах встановленого державою механізму її координації між учасниками, функціонування яких забезпечується шляхом закріплення правових засад конституційного економічного порядку.

Необхідно визнати, що найважливішою універсальною функцією держави в сучасних умовах має стати забезпечення процесу перманентного відновлення реального суверенітету, необхідного потенціалу для реалізації

своїх суверенних прав та їх захисту. Ця функція є синтетичною за своєю природою, адже вона ґрунтується на реалізації фактично всіх інших функцій держави, але з такою ефективністю, спрямованістю та акцентуацією, за яких держава отримувала б фактичну можливість у кожний момент безперечно скористатися своїми суверенними правами в економічній, соціальній, інформаційній, культурній та інших сферах, включаючи, звичайно, й різнопланову участь у міждержавних стосунках.

Національна безпека держави та суспільства в усіх її складових економічного, інформаційного, соціального, політичного, вітального порядку фактично є визнаною функцією держави, що закріплена у статтях 17 та 16 Конституції України. Зміст останньої конституційної норми сфокусовано навколо «збереження генофонду Українського народу», одним із засобів якого є «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на теренах України».

При сучасній загостреній конкуренції держав за умови участі в економічному обміні, доступу до джерел енергоресурсів, сировини, питної води, новітніх технологій тощо на рівень універсальної та першочергової функції держави виходить забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, окремих її галузей та секторів, видів виробництв і, нарешті, конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання. Ця функція держави є не тільки економічною за змістом, а й універсальною, оскільки конкурентоспроможними мають бути різні сектори як матеріального виробництва, так і нематеріальної сфери, зокрема освіти, медицини та ін. Сучасний досвід різних країн показує, що без організаційної, регулятивної, нормотворчої діяльності держави досягти сталої конкурентоспроможності національної економіки неможливо.

Окремої уваги потребує актуалізація інноваційної функції держави, що набуває самостійного значення, вимагає створення потужної інноваційної системи, яка за своїм форматом виходить за межі виробничого сектору і тому набуває самостійного значення, передбачаючи результати на довготривалу перспективу. Дійсно, роль держави в межах цієї функції стосується й організації якісної сучасної освіти, фундаментальних наукових досліджень, активної протидії відпливу мозків та імпорту застарілих і шкідливих технологій, стимулювання діяльності суб'єктів господарювання, що запроваджують інноваційне виробництво, тощо. Роль держави в цій сфері в першу чергу полягає у формуванні чіткої правової інноваційної політики та спрямуванні зусиль на відновлення функціонування національної інноваційної системи в сучасних ринкових умовах.

Слід зазначити, що сучасна фінансова криза на новому етапі суспільно-економічного розвитку актуалізує питання про конституційно-правове

закріплення антикризової функції держави. Зміст такої функції також є універсальним і не може зводитися тільки до проблеми сталого функціонування економічних інститутів, а має охоплювати проблеми суспільно значущого рівня в екологічній, технологічній, політичній та інших сферах. У цих випадках термінове втручання держави є необхідним, метою її діяльності виступає мінімізація або повна нейтралізація негативних явищ, впливів, тенденцій тощо. Конституція України фрагментарно встановлює окремі підстави такого антикризового втручання держави. Однак у той же час безпосередньо економічна сфера як об'єкт антикризової функції держави не зафіксована в Основному Законі, що стримує розвиток її правової інституціалізації в цілому.

Висновки. Безперечно, з'ясування функціональної природи діяльності держави як такої в інструментальному контексті має сенс лише через з'ясування її розподілу між гілками державної влади з урахуванням відповідного конституційно-правового принципу. Так, функціональний аналіз повноважень Верховної Ради України, спрямованих на економічну сферу суспільного буття, дозволяє зробити загальний висновок про те, що законодавчий орган держави наділений відповідними повноваженнями, які за формою є або нормотворчими, або контрольними, або пов'язаними з установчими прерогативами щодо визначення змісту діяльності органів держави, або – із програмуванням державної діяльності, зокрема у сфері державних доходів та видатків, або є пов'язаними з персональними призначеннями керівництва відповідних органів державної виконавчої влади, або – із наданням політичної згоди в межах функціонування механізму стримувань і противаг у системі розподілу державної влади.

Проблема змістовного предметного функціонального спрямування діяльності Верховної Ради України в економічній сфері полягає у забезпеченні її не тільки відповідними конституційно-правовими владними повноваженнями, а й конституційно-правовими обов'язками. Так, повноваженню Верховної Ради України «приймати закони» має кореспондувати обов'язок підтримувати якісний стан законодавства, необхідний рівень його систематизації відповідно до сучасного рівня розвитку суспільних відносин, про що можуть свідчити мінімальний рівень правових конфліктів, у тому числі конституційно-правових, ефективне функціонування господарсько-правових механізмів тощо.

Разом із тим повноваження Президента України в економічній сфері без урахування його можливостей використовувати власні прерогативи щодо формування складу Кабінету Міністрів України та інших не підпорядкованих Кабінету Міністрів України органів державної виконавчої влади, є доволі невиразними. Уявляється, що система конституційних повноважень Прези-

дента України має вдосконалюватися за рахунок конкретизації повноважень стосовно забезпечення економічної самостійності та економічної безпеки держави і суспільства, можливостей застосовувати антикризові заходи, заходи, що забезпечили б державний економічний суверенітет у системі міжнаціональних економічних відносин та відносин розподілу економічної влади в системі національної економіки.

Стосовно правового становища Уряду України слід зазначити, що його функції на відміну від його окремих повноважень мають визначатися тільки Конституцією України. При цьому їх перелік мусить бути сформований як закритий з метою забезпечення вимог конституційної законності відповідно до ст. 19 Конституції України.

У першочерговому порядку можна запропонувати доповнити конституційну компетенцію Кабінету Міністрів України, зокрема ст. 116 Конституції України, положеннями про:

розроблення і забезпечення проведення внутрішньої та зовнішньої економічної політики, визначеного кола її напрямів;

здійснення державного регулювання економічних відносин;

запровадження у разі необхідності антикризового режиму функціонування національної економіки;

здійснення регіональної політики держави, спрямованої на економічне вирівнювання та розвиток регіонів з метою забезпечення суверенітету і територіальної цілісності.

Отже, узагальнена та універсальна класифікація базових економічних функцій держави, на наш погляд, має складатися із:

1) забезпечення національної економічної безпеки;

2) підтримання та забезпечення стабільності конституційного економічного порядку;

3) підтримання та забезпечення сталого економічного розвитку шляхом забезпечення зростання:

– конкурентоздатності національної економіки;

– рівня інноватизації національної економіки;

– рівня екологізації національної економіки;

4) забезпечення антикризової стабілізації національної економіки;

5) забезпечення реального економічного суверенітету держави та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні: конституційно-правові аспекти : монографія / В. М. Скрипнюк. – К. : Логос, 2010. – 504 с.

2. Совгиря О. В. Структура конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України: теоретико-методологічні аспекти / О. В. Совгиря // Вісн. Вищ. ради юстиції. – 2012. – № 4 (12). – С. 105–114.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов та ін. – К. : Юрид. думка, 2007. – 261 с.
4. Голосніченко І. Конституційні засади визначення повноважень органів виконавчої влади та їх вплив на реформування чинного законодавства / І. Голосніченко, Д. Голосніченко // Вибори та демократія. – 2006. – № 2 (8). – С. 37.
5. Дахова І. І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02 / Дахова Ірина Іванівна. – Х., 2006.
6. Совгиря О. В. Загальні питання компетенції Кабінету Міністрів України: конституційно-правовий аспект / О. В. Совгиря // Вісн. Вищ. ради юстиції. – 2011. – № 4 (8). – С. 162.
7. Концепція адміністративної реформи в Україні № 810/98 від 22 липня 1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – 11 черв. (№ 21). – Ст. 32.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВА В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

Задыхайло Д. Д.

Рассмотрены отдельные теоретические аспекты конституционно-правового обеспечения деятельности государства в экономической сфере. Среди таких аспектов затронута проблема определения и правового закрепления функций государства в экономической сфере, а также их распределения между его органами. Исследована проблема определения экономической системы как объекта конституционно-правового регулирования и функционального воздействия на него со стороны государства.

Ключевые слова: *конституционно-правовое регулирование, компетенция органов государства, функции органов государства, экономическая система.*

THEORETICAL ASPECTS OF CONSTITUTIONAL- LEGAL SUPPORT OF THE GOVERNMENT ACTIVITIES IN THE ECONOMIC SPHERE

Zadykhailo D. D.

The article some theoretical aspects of the constitutional support of the state in the economic sphere is devoted . Among these aspects the problem to clearly define and ensure the implementation of the legal functions of the state in the economic

sphere and their distribution among its organs are touched. The problem of determining the economic system as the object of the constitutional regulation and functional impact of the state is discovered.

Key words: *constitutional legal regulation, the competence of the organs of the state, the functions of the organs of the state, economic system.*

УДК 346.12:629.7

ПРО СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ЛІТАКОБУДІВНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Ю. Г. Бронова*, здобувачка*
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджено проблему запровадження спеціального правового режиму господарювання в літакобудівній галузі в Україні та змістовного наповнення його механізму. Розглянуто напрями вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Ключові слова: *літакобудування, спеціальний режим господарювання, господарсько-правові засоби.*

Постановка проблеми. Як відомо, авіаційна промисловість відіграє системоутворюючу роль в економіці країни. Це відбувається завдяки її тісному зв'язку з іншими галузями, що забезпечують її розвиток як однієї з найбільш наукоємних та інноваційних галузей економіки. Літакобудування здатне справити значний вплив на процес переходу країни на інноваційні рейки розвитку. Крім того, авіаційна промисловість сприяє формуванню машинобудівного комплексу України, забезпечуючи розвиток професіоналізації її трудового потенціалу.

Однією з найважливіших у галузі літакобудування є проблема запровадження спеціального господарсько-правового режиму стимулювання літакобудування в Україні. Для цього держава спеціально синтезує в єдиному господарсько-правовому механізмі різні засоби правового регулювання, які за своєю базовою юридичною природою є дозволами, веліннями, заборонами. Так, Л. Таран визначає правовий режим як особливий порядок регулювання, виражений через застосування певної сукупності правових способів, що створюють своєрідне поєднання велінь, дозволів, заборон і визначають особливу

© Бронова Ю. Г., 2014